

LA COL·LECCIÓ DE CARTELLS DE LA BIBLIOTECA DE L'ESPORT*

Maria Lluïsa Berasategui

Biblioteca de l'Esport

Secretaria General de l'Esport

El cartell

Normalment es defineix el cartell com un full imprès o manuscrit col·locat en un lloc visible per fer conèixer un fet o amb fins publicitaris. Per la seva definició de paper destinat a ser enganxat i exhibit al carrer, escassos són els exemplars que ens han arribat intactes, tret de les excepcions que ens han permès els col·leccionistes.

Cassandre, pseudònim d'Adolphe Jean Marie Mouron, cartellista ucraïnès afincat a París vers els anys 20, afirmava que «la pintura era un fi en si mateixa, mentre que el cartell era un mitjà per a un fi». Ara bé, aquest mitjà (de comunicació) també esdevé un fi en ell mateix. La seva finalitat és bàsicament funcional: es vol vendre un producte o una idea o s'utilitza per difondre un acte.

El cartell, com a mecanisme de difusió utilitzat per dibuixants i il·lustradors gràfics durant les primeres dècades d'aquest segle a Espanya, esdevindria un dels elements més coneguts per la seva funció divulgadora intrínseca. Penjat a les parets o a les tanques i reproduït a les revistes complia la seva finalitat divulgadora i satisfia la necessitat consumista de la nova societat industrial (Aznar, 1991).

Segons Josep Renau (1976) totes les formes de l'art o de la cultura requereixen un esforç de l'usuari, en canvi el cartell és l'únic que no li exigeix aquest esforç, perquè el cartell forma part de la vida diària, surt a buscar el públic, se'l troba al carrer i al metro. Els crítics s'hi

han referit com una forma d'art al carrer.

El cartell comercial va néixer a París de la mà de Jules Chéret, creador de la cromolitografia i popularitzador d'aquest mitjà.

El cartell imprès és un producte de fabricació industrial. És també un objecte que serà reproduït, per això cal que les obres tinguin, a més de condicions artístiques i publicitàries, unes condicions tècniques que s'adiguin a la impressió cromàtica. Per aquest motiu diu Josep Renau (1976) que el cartellista és l'artista de la llibertat disciplinada, de la llibertat condicionada a unes exigències objectives, exteriors a la seva voluntat individual.

Quant a la composició, en un cartell hi diferenciem dos nivells: la iconografia i la llegenda. No obstant aquesta diferenciació s'hi observa una amalgama d'imatge i de text.

Ambdós elements condicionen el cartell. La imatge per ella mateixa té diversos tipus d'informació i diversos significats, per això l'element-text en condiciona el missatge (Julián, 1988).

El cartell ha d'impressionar per aconseguir la finalitat propagandística que persegueix. Hi ha unes regles òptiques definides que permeten obtenir el resultat desitjat, però també s'ha de saber col·locar al lloc adequat. Ha d'atreure, despertar la curiositat i fer que es creï un procés d'associació (Rebés, 1935). Segons Paul Colin

—citats per Rebés (1935)— el factor psicològic té tanta importància com l'estètic en la concepció i realització del cartell.

Des del punt de vista de la imatge, els dibuixants o cartellistes havien d'aconseguir una funció decorativa —en general seguien les tendències estètiques de l'època— i alhora comunicativa, perquè com diu Sagrario Aznar (1991) els publicistes saben molt bé que el que determina l'estil d'un cartell és el gust del públic.

Pel que fa a la semàntica, el llenguatge del cartell ha de ser simple —va adreçat a les masses— i directe —no pot crear confusió. El text s'encarrega de concretar el missatge i dissol la possible polisèmia i la inconcreció o ambigüitat de la imatge.

La història del cartell va lligada a la història del capitalisme: apareixen uns sers estereotipats i s'utilitza com a recurs la gràcia femenina (Renau, 1976).

S'ha dit també que hi ha cartells aristocratitzants i cartells populars, alguns d'estètica pairalista i d'altres d'un aire «chic». El cert és que els del primer terç d'aquest segle sorprenen per la seva bellesa i tenen un bon punt d'ingenuïtat (Alcoberro, 1995).

El cartellisme a Catalunya

Els artistes catalans que havien viatjat per Europa i havien conegut les tendències estètiques de

* Ponència presentada al X Congrés Científic de la IASI. París 10-12 juny 1997

la darrerria del s.XIX conreen diversos gèneres. Les idees de l'Art nouveau —l'estil més característic del tombant de segle— arriben a Catalunya una mica més tard que a la resta d'Europa i a través de Catalunya són introduïdes a la resta d'Espanya. Aquestes idees són conegudes amb el nom de *Modernisme*. Pertanyen a aquest estil alguns dels més bells cartells artístics.

A Catalunya es desenvolupà un cartellisme d'avantguarda. Si a l'inici havia seguit les tendències impulsades pels moviments de les arts decoratives, més endavant s'observa l'empremta del cubisme, del constructivisme i de la Bauhaus alemanya.

Un element propulsor del cartellisme van ser els concursos, que foren una plataforma ideal per donar a conèixer un producte per al qual se sol·licitava el favor del públic. A Catalunya un gran impulsor en va ser el «Cercle Artístic de Sant Lluç». Els concursos de cartells eren esdeveniments ciutadans per la popularitat de les entitats convocants¹, la qualitat del concursants i la discrepància amb les decisions del jurat.

El cartell de la guerra civil espanyola ha estat a bastament estudiat des de diferents perspectives i en diferents àmbits. Després de la propaganda bèl·lica i civil l'artista buscà noves composicions. A més, els nous mitjans d'impressió i el pas de la litografia a l'offset augmentaren les possibilitats de reproducció. La tècnica evolucionà: de la reproducció fotomecànica es passà al fotomuntatge. Quan la modernitat de l'època necessitava una nova imatge gràfica, aparegué l'anomenada «Escola de Barcelona». Sorgeixen els renovadors del cartellisme. Enric Satué o Peret són grafistes que fan cartells. El cartellisme gràfic ha substituït el cartellisme pictòric (Miralles, 1987).

Cartells i artistes

Artistes de diverses arts plàstiques i de diversos indrets han conreat el gènere i han deixat la seva obra esportiva a Catalunya. En general s'ha parlat més dels cartells que dels seus artistes i això és atribuïble a diversos motius.

En primer lloc, hi hagué una època que els dibuixants no se sentiren atrets per una activitat que consideraven menor o més comercial que artística. Això féu que alguns dibuixants es refugiessin en l'anonimat o d'altres firmessin els seus cartells amb pseudònims, com en Jan, o estrangerismes com l'Henry, per citar dos exemples de cartellistes catalans que han treballat en l'àmbit de l'esport.

D'altra banda, tal com diu Enric Satué (1985) la categoria emblemàtica a què accediren ben aviat algunes afortunades il·lustracions ha difuminat injustament la personalitat de l'autor, i l'emblema ha quedat dissolt en l'anonimat.

L'esport i el lleure ocupen un ventall molt ampli del cartellisme, sobretot perquè han estat i són un mitjà natural d'expressió.

Els cartells són una excel·lent documentació per conèixer les circumstàncies concretes del fet que anuncien i, en alguns casos, per tractar-se de ser documents compromesos els dona un valor afegit (Barjau, 1996).

Ens han quedat bells testimonis documentals dels esdeveniments que havien de ser anunciats, organitzats per les entitats catalanes, federacions i clubs. Així doncs queda reflectit el dinamisme i la importància de l'associacionisme català, del qual s'ha parlat a bastament.

A través de cartells com els d'aquesta col·lecció podem reconstruir la història de l'esport a casa nostra. Bona part de la col·lecció de la Biblioteca de l'Es-

port ha estat exposada en la mostra anomenada «Art i esport a Catalunya» organitzada per la Generalitat amb motiu dels Jocs Olímpics de Barcelona. Molts d'aquests documents també han servit per donar testimoni d'uns fets i han il·lustrat obres recents sobre la història de l'esport català.

Sovint hem trobat cartells que repeteixen la imatge en més d'una ocasió i únicament varien les inscripcions. És freqüent la figura d'un jugador de futbol que realitza Segrelles per anunciar diferents partits del Barça. També és habitual trobar una mateixa imatge tant en un cartell com per il·lustrar la coberta d'una revista. Aquesta concepció senzilla ens fa veure una característica força freqüent en aquest gènere: que no hi consta la data. Això és degut tant a la urgència i immediatesa entre la convocatòria i la realització de l'acte com a la voluntat de reproduir la mateixa iconografia i solament canviar la llegenda.

Tot i que hi havia uns corrents artístics que recolliren alguns autors, sovint domina l'empremta del propi autor. Això es veu tant en els cartells del primer terç del segle com en els artistes contemporanis com Miró, Tàpies o Mariscal.

Els cartells de la Biblioteca de l'Esport

La col·lecció de cartells de la Biblioteca de l'Esport s'originà a partir de la donació d'un antic atleta català. Efectivament en Guerau Garcia donà en vida a la Direcció General de l'Esport la seva biblioteca. Es tracta d'una col·lecció rica en revistes i llibres, especialment d'atletisme i olimpisme. Junament amb aquest fons bibliogràfic hi havia un bon nombre de cartells en força bon estat de conservació.

La Direcció General de l'Esport, que s'havia proposat de recopilar

els fons bibliogràfics dispersos que haurien de constituir la futura Biblioteca de l'Esport, decidí igualment de tractar aquest fons i es dedicà a incrementar-lo amb l'adquisició de noves obres i acceptació d'altres donacions.

a) Composició del fons

La col·lecció de cartells de la Biblioteca de l'Esport consta d'uns 900 exemplars, de contingut, data i vàlua desigual. N'hi ha de veritablement artístics i n'hi ha d'altres estrictament documentals. El més antic es del 1912 i el més modern és el corresponent a l'últim esdeveniment esportiu català que ens hagi arribat.

Quant al contingut és igualment divers: anunci de qualsevol tipus d'esdeveniment esportiu.

Santi Barjau (1996) es refereix a tres tipus de cartells: els basats en el dibuix, els fotogràfics i els senzillament tipogràfics. Dels tres tipus se'n conserven a la Biblioteca de l'Esport. Bé que totes les obres conservades tenen un valor documental hi ha diferències des del punt de vista estètic.

b) Tractament del fons

En primer lloc, quan ingressen els cartells a la biblioteca són sotmesos a un procés de restauració per tal de garantir-ne la conservació: s'entelen i es reparen les parts malmeses. Inicialment es fotografien i s'obtenia una còpia en paper, per tal de confeccionar el catàleg manual de reproduccions, i una transparència per poder fer reproduccions de qualitat. L'objectiu del catàleg manual rau en el fet de poder facilitar a l'usuari l'accés a la documentació sense haver de manipular els originals. Donada la feblesa del document, únicament es deixa l'original quan l'estudiós ja ha arribat a un grau de la seva tasca que necessita la consulta de l'original: estudi de colors, firma de l'artista, un text concret, etc.

(1) La premsa de l'època (Destino, 9.7.1949). ¿Donde están los cartelistas de antaño? es féu ressò del concurs del F.C. Barcelona convocant el cartell de les noces d'or del club.

Foto 1. J. Obiols. *Grans reunions internacionals de natació.*
Club de Natació Barcelona, 1921. 70 x 50 cm

El catàleg manual consta de dues parts, la reproducció fotogràfica i la descripció bibliogràfica que segueix les normes ISBD per a aquest tipus de material. Fins ara aquest catàleg ha estat utilitzat per historiadors, periodistes, grafistes i dissenyadors que han estudiat la història de l'esport català.

Aquest catàleg, amb la introducció de les noves tecnologies, ha canviat totalment de concepció. També es fa la reproducció fotogràfica dels cartells, però amb una altra finalitat: obtenir-ne la digitalització de la imatge.

c) El programa DAC

L'any 1995 vàrem conèixer el programa DAC (Documentació assistida de les col·leccions) que va ser dissenyat per documentar les col·leccions existents a les institucions i museus que conserven béns a Catalunya. El copyright pertany a la Generalitat de Catalunya i a l'Ajuntament de Barcelona.

El programa DAC ens va convèncer per a desenvolupar la tasca de la catalogació dels cartells i ens vàrem adherir al projecte del Servei de Museus del Departament de Cultura. La introducció d'un nou programa

ens va fer canviar el mètode de treball i també replantejar-nos l'anàlisi de les dades.

Els objectius del programa DAC són:

a) Proporcionar a les institucions una eina útil per gestionar les seves col·leccions.

b) Construir una base de dades, que serveixi d'inventari general de les col·leccions dels béns de Catalunya.

El programa conté uns 200 camps documentals i cada usuari escull els que necessita en funció de la seva col·lecció. Per unificar les dades hi ha uns camps obligatoris i l'ús de vocabularis també preestablerts.

L'aplicació va ser desenvolupada en llenguatge C. Inicialment, al 1992 operava en l'entorn DOS, actualment funciona la versió en Windows i per al 1998 es prepara la versió en Windows NT.

Com a suport documental, el programa disposa d'un mòdul que associa la imatge a la descripció feta d'un objecte. Per a la incorporació de les imatges es poden utilitzar imatges escanejades, càmera de vídeo i Photo CD. Un altre mòdul permet associar-hi documents sonors².

Aquest programa és utilitzat per unes 120 institucions de Catalunya per documentar les seves col·leccions.

Actualment es treballa en la possibilitat d'abocar les dades a la Internet.

Conspecte cronològic

Cronològicament hi diferenciem tres etapes que no responen estrictament a criteris estètics, bé que s'hi nota l'empremta del temps i, sobretot, la dels artistes.

a) Primera etapa: 1912-1939

La primera etapa comprèn des del cartell més antic de la col·lecció —actualment el de F. Blanch— fins a l'acabament de la guerra civil espanyola. Al llarg d'aquesta etapa es desenvolupa a Catalunya un estil de cartellisme d'avantguarda. Si a l'inici es tractava de seguir les tendències creades pels moviments de les arts decoratives, una mica més endavant hom pot observar l'empremta del cubisme, del constructivisme i de la Bauhaus alemanya.

El cartell de F. Blanch va ser dibuixat el 1911 per anunciar el «IV congrés català d'skis luges i bobsleighs» organitzat pel Centre Excursionista de Catalunya i que tingué lloc el 1912.

A continuació trobem el que Josep Obiols (Barcelona 1894-1967) realitzà el 1921 per al Club de Natació Barcelona amb motiu de l'anunci d'unes «grans reunions internacionals de natació» (foto 1). Obiols, famós artista dedicat a la pintura mural, practicà amb èxit el cartellisme³ i la il·lustració de llibres. La seva obra rebé la influència del renaixement italià i fou un dels membres més destacats del «noucentisme» català. El cartell d'aquests grans festivals de natació que organitzava el Club de Natació Barcelona és l'únic que hem localitzat de temàtica esportiva del prestigiós artista. Aquesta obra s'emmarca dins l'estètica plenament noucentista: la figura femenina, els elements decoratius, els colors, de la Mediterrània i del Club; caragoles i dofins.

Josep Segrelles (l'Albaida, València 1885-1969), pintor valencià afincat a Catalunya, practicà la il·lustració de llibres i revistes⁴ i el cartellisme. Realitzà el cartell de «l'Autódromo Nacional Sitges Barcelona» (foto coberta, «Cartells de la Biblioteca de l'Esport»). Artistes: J. Segrelles, Jan, Henry,

(2) Dec la informació tècnica sobre el programa DAC a la documentació que m'ha facilitat Àngels Soler del Servei de Museus del Departament de Cultura.

(3) El famós cartell de Josep Obiols «Ja sou de l'associació protectora de l'ensenyança catalana?» es va editar el 1920.

(4) De temàtica esportiva, li hem trobat il·lustracions al setmanari *La Jornada Deportiva*.

V. Castanys, M. Bas) que convocava a una primera setmana internacional, del qual coneixem la mateixa imatge en dues versions: la conservada a la Biblioteca de l'Esport amb inscripcions en francès i la de la col·lecció de Jordi Carulla amb el text totalment en castellà.

Segrelles, creador d'un estil molt característic, va excel·lir en tots els gèneres que dominava gràcies, com diu Amand Domènech (1992), a la fantasia dominant que abocava en tota la seva obra i a la depuradíssima tècnica que emprava. Dedicà bona part de la seva obra a l'esport. És representatiu de l'època el cartell de les «Noces d'argent del F.C. Barcelona» (1924) (foto 2). La mateixa iconografia, la noia enarborant la bandera del club, fou utilitzada per il·lustrar la coberta de l'*Historial del F.C. Barcelona* de Daniel Carbó (Correuita) amb motiu del 25è aniversari de la fundació del club. Més modernament hem trobat, també obra de Segrelles, el que realitzà l'any 1948 de la «XVIII vuelta ciclista a Cataluña».

El pintor valencià Pasqual Capuz Mamano (València 1882-Barcelona 1959) treballà a Barcelona i fou professor de l'Escola de Belles Arts. Realitzà el cartell dels festivals esportius de l'«Exposición Internacional de Barcelona 1929». Aquests festivals consistien en diverses manifestacions esportives, malgrat que l'artista escollís per representar-los un llançador de javelina i l'estadi de Montjuïc al fons.

És important —no sols quantitativament— la producció cartellística que ens ha arribat dels anys trenta, tot i que, malauradament, no disposem de cap obra del famós cartellista Josep Morell, que encarnà, segons Alexandre Cirici (1981), la retòrica d'un postcubisme que es generalitzava a Euro-

pa. Sabem que es va dedicar al món de l'esport. En són testimoni els cartells dedicats al tennis: el del «Campionat de tennis per equips de les comarques de Girona» i el del «Club Camprodon». Disposem d'un únic cartell del dibuixant humorista Valentí Castanys (Barcelona 1898-1965). A parer d'Enric Jordi (1972) Castanys tenia un instint incomparable per descobrir els aspectes més risibles de les modes i els costums. Realitzà aquest cartell humorístic per anunciar un «Ball dels esports», per encàrrec del Sindicat de Periodistes Esportius (foto coberta, «Cartells de la Biblioteca de l'Esport». Artistes: J. Segrelles, Jan, Henry, V. Castanys, M. Bas). D'altra banda, tenim la seva contribució a les pàgines del *Xut* i *El Once*, amb unes caricatures difícils de superar.

Joan Seix i Miralta (Barcelona, 1903), pintor de la família d'impressors i editors⁵, firmava amb el pseudònim de Jan. Són obres seves el cartell que anuncia un partit de futbol entre les seleccions de Castella i Catalunya el 1932, a benefici de la «Mutual Esportiva de Catalunya» (foto coberta, «Cartells de la Biblioteca de l'Esport». Artistes: J. Segrelles, Jan, Henry, V. Castanys, M. Bas) i el que realitzà, probablement el 1934 per promoure la urbanització de «S'Agaró», en el qual destaca la figura d'una jugadora de tennis.

El 1932 Cerny realitzà dos cartells per al Club de Natació Barcelona. El primer anuncia uns «Matches internacionals femenins». Com a tema iconogràfic l'artista va recórrer a la imatge de la figura femenina. L'altre va servir per anunciar els actes commemoratius del «XXVè aniversari del Club de Natació Barcelona»⁶ (foto 3). En aquest darrer s'observa una tipografia expressiva i unes formes geomètriques que fan pensar en

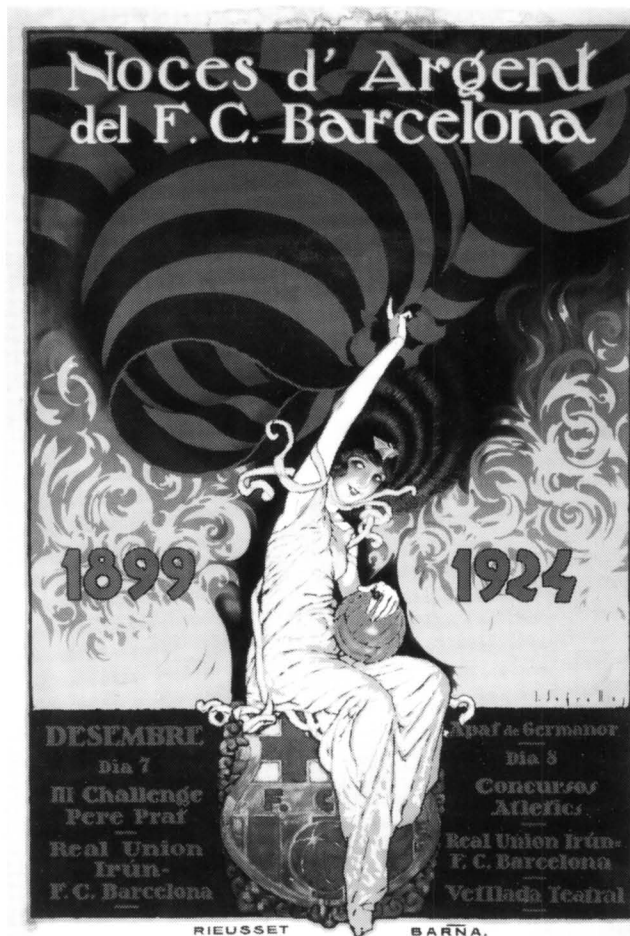

Foto 2. J. Segrelles. *Noces d'Argent del F.C. Barcelona, 1899-1924*.
1924. 100 x 68,5 cm

Cassandre i en les avantguardes rupturistes.

El mateix 1932 el Centre Excursionista de Catalunya organitzà el «Segon saló de l'esquí català». En tenim constància pel cartell que Queralta realitzà tot recollint les idees estètiques del seu temps. Juli Jener realitzà diversos cartells de temàtica esportiva. El 1930 féu el del «III Campeonato de España de marcha» i el 1933 dos cartells de temàtica ben diferent, el que anuncia el «Campionat de Catalunya d'esquí de fons» a la Molina,

organitzat pel Club Muntanyenc Barcelonès i el dels «Campeonatos de España de Atletismo» organitzats per la Confederación española de atletismo.

Martí Bas (Barcelona 1910-París 1966) fou un dibuixant i pintor que conreà el cartellisme. És conegut per la seva obra durant la guerra i la seva participació en el Front Popular. Després de la guerra s'exilià a París on treballà i participà en diverses exposicions. De la seva obra civil ens ha arribat el cartell del «3r Gran Premio Inter-

(5) L'editorial Seix i Barral fou fundada a Barcelona el 1911 procedent de la fusió de dues empreses d'arts gràfiques, la Litografia Barral Hermanos i la Impremta i Litografia Seix. En morir els seus fundadors, Joan Seix i Miralta en seria el gerent. L'editorial fundà una escola de dibuixants i es dedicà, entre d'altres activitats, a l'edició de cartells i obres d'art.

(6) El Club Natació Barcelona el 1932, amb motiu del seu 25è aniversari edità un número extraordinari de la revista *Natació*. En les pàgines d'aquest número, es recullen els noms dels artistes i es reproduïen els cartells i els emblemes que havia encarregat el club.

XXVe ANIVERSARI DEL

Foto 3. K. Cerny. XXVè Aniversari del Club Natació Barcelona
1932. 66 x 45 cm

nacional de Barcelona» encarregat pel Moto Club de Catalunya el 1935 (foto coberta, "Cartells de la Biblioteca de l'Esport". Artistes: J. Segrelles, Jan, Henry, V. Castanys, M. Bas), que simbolitza bellament la velocitat. Gino Severini deia en el seu manifest de 1913 que «la velocitat ens ha donat un nou concepte de l'espai i del temps» (Kery, 1985).

El dibuixant Enrique Ballesteros més conegut com a Henry s'especialitzà en tècniques publicitàries i realitzà el 1936 el cartell anunciador dels «3s Campionats d'Espanya Universitaris d'Atletisme» (foto coberta, "Cartells de la Biblioteca de l'Esport". Artistes: J. Segrelles, Jan, Henry, V. Castanys, M. Bas).

El Comissariat d'Educació Física i Esports de la Generalitat Republicana convocà un «Curs per a monitors de gimnàstica». En tenim constància a través del cartell que firma Vila (foto 4). Es tracta d'una obra de llenguatge grandiloqüent i monumentalista, representativa dels corrents estètics contemporanis.

Una de les obres més emblemàtiques i que tanca aquest primer període és el cartell de «l'Olimpiada Popular». Fou realitzat per propagar la celebració dels jocs paral·lels que s'havien de celebrar a Barcelona el juliol de 1936, com a reacció contra els Jocs de Berlín que organitzava l'Alemanya nazi. L'inici de la guerra civil els va frustrar. N'és autor Frederick Lewy

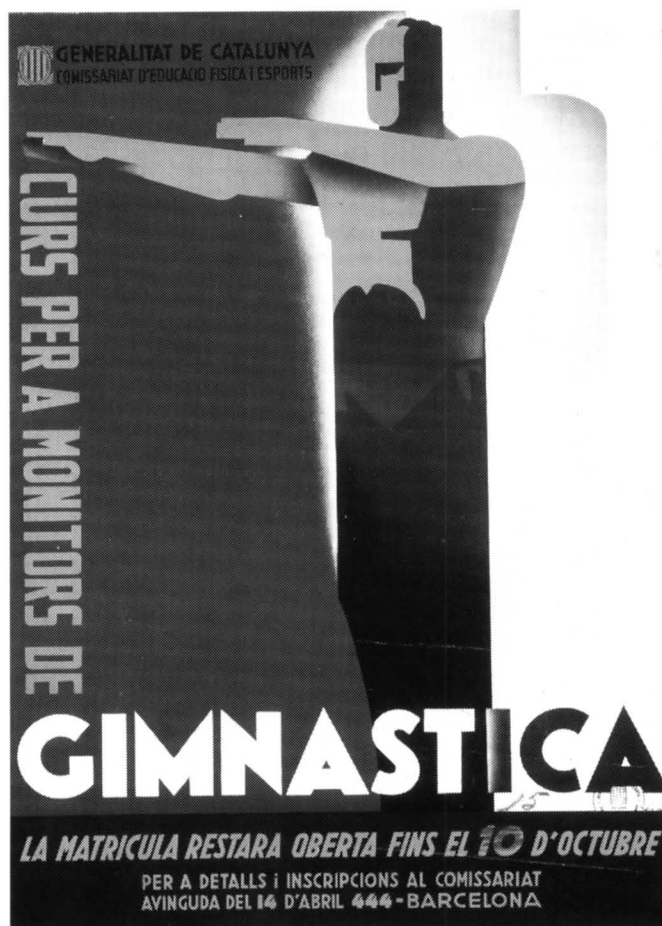

Foto 4. Vila. Curs per a monitors de gimnàstica. Generalitat de Catalunya
Comissariat d'Educació Física i Esports, c 1938. 50 x 38,5 cm

(1893-1950), artista alemany que firmava les seves obres amb el monograma LY. Aquesta obra, que segons Barjau (1995) està impregnada del grafisme revolucionari soviètic, de la primera Bauhaus i de l'ideal universal del Jocs Olímpics, ha estat molt consultada a la Biblioteca de l'Esport i reproduïda en diversos indrets amb motiu del Jocs de Barcelona. Hem localitzat algunes variants del mateix cartell, quant a inscripcions i dimensions, però apareix sempre la mateixa iconografia.

b) Segona etapa: 1940-1979

La segona etapa comprèn des de la postguerra fins al restabliment de la democràcia a Espanya, la

transició i l'etapa prèvia a la creació de la Direcció General de l'Esport.

A la postguerra el cartell inicia un camí vers el realisme expressiionista. L'artista busca noves composicions. Els nous mitjans d'impressió i el pas de la litografia a l'offset augmentaren les possibilitats de reproducció. La tècnica també evolucionà: de la reproducció fotomecànica es passà al fotomuntatge.

Escassa és la producció que ens ha arribat d'aquest període. La majoria de cartells que tenim dels anys quaranta són de tipus descriptiu, amb alguna fotografia i abundància o exclusivitat de text i dedicats a propagar l'atletisme, especialment la marxa atlètica,

degut a què procedeixen de la col·lecció de Guerau Garcia. Quant a la seva presentació la senzillesa és fruit de l'època.

De cartells dibuixats dels anys quaranta ens han arribat els dels «Campeonatos de Cataluña de atletismo todas las categorías» organitzats per la Federación Catalana de Atletismo el 1940, el que dibuixà R. Hernández el 1945 per anunciar el «Trofeo la campana» que organitzava la Unión Ciclista Graciense de Barcelona. L'any 1943 Miquel Palau i Claveras (Barcelona 1901-1987), dibuixant⁷ que compaginava la seva activitat artística amb la de llibreter i bibliògraf, realitzà el dibuix del cartell del «XIII Campeonato de Cataluña de carreras de campo a través». Palau, home polifacètic, practicava també l'atletisme. Fou campió del F.C. Barcelona de fons, guanyà una edició de la Jean Bouin i formà part de l'equip espanyol dels Jocs Olímpics de París l'any 1924.

Dels anys 50 ens han arribat tres bonics cartells: el de l'edició de 1954 del «Gran premio de España de motociclismo» organitzat per la Peña Rhin (foto 5). La il·lustració d'A. Garcia aconsegueix representar la velocitat dels cotxes. També ho aconsegueix Granell en el seu cartell del «VI Gran premio de España de motociclismo» que tingué lloc al Circuit de Montjuïc el 1955. Del mateix 1955 és el cartell del reconegut grafista José Bort Gutiérrez (Jerez de la Frontera, 1912) que dissenyà per anunciar els «II Juegos Mediterráneos». La imatge de la sirena amb la caragola en una mà i en l'altra un discòbol i la palma del triomf expressen una simbologia molt identificada amb l'ideal de la competició que s'anuncia.

Són pocs els testimonis que posem de les dècades dels 60 i 70 —llevat de la col·lecció de la Volta ciclista a Catalunya, que es tractarà globalment més endavant.

Foto 5. A. Garcia. Gran premio de España. Premio Peña Rhin
1954. 62 x 74 cm

En són una mostra el cartell del «Festival aéreo internacional» i el que realitzà el 1971 el pintor Jordi Alumà del «Club de Tennis Masnou» (foto 6).

Jordi Alumà i Masvidal (Barcelona, 1924), de família d'artistes —és fill del cartellista Josep Alumà— aprengué l'ofici de pintar i esculpir en tallers i escoles professionals i va esdevenir professor de la Llotja. L'obra de Jordi Alumà, de tonalitats característiques i formes geomètriques s'ha dit que és manierista, és però d'un manierista del seu temps (Puig, 1992). Alumà obtingué el primer premi a la Bienal del Deporte en las Bellas Artes el 1967. Pintà una «Suite Olímpica» el 1968 per encàrrec de la Delegación Nacional

de Educación Física y Deportes; ara és al «Salón Rojo del Consejo Superior de Deportes». A partir d'aleshores, Alumà ha dedicat bona part de la seva obra al món de l'esport en general i al cartellisme esportiu en particular.

Els cartells de la «Volta» ciclista a Catalunya

Quant als cartells de la Volta ciclista a Catalunya posem la col·lecció a partir del 1971 fins a l'actualitat. Els rebem per gentilesa de l'organitzador de la Volta, la Unió Esportiva de Sants. Es tracta d'una col·lecció de gran valor per ella mateixa i perquè llurs cartells, tal com diu Daniel Giral·l-Miracle, han estat confiats als artistes més significatius del país, que s'han

adherit a aquest esdeveniment esportiu i cultural aportant-hi els seus originals.

D'altra banda, a través de l'observació d'aquesta col·lecció veiem diversos fets que impliquen ser estudiats des de diverses òptiques. En primer lloc s'observa l'evolució del gust, de les formes més concretes s'ha passat a unes línies més suggeridores d'acord amb les idees estètiques del temps i dels artistes. Mirant-los en conjunt s'hi observa la participació d'autors importants. Entre els més allunyats tenim: Martí Bas, Segrelles i Pau Bargallo i dels contemporanis: Joan Miró, Tàpies, Modest Cuixart, Jordi Alumà, Motserat Gudiol, Rafols Casamada, Ricard Giral·l-Miracle, Mariscal

(7) Firma alguns dels seus dibuixos amb el pseudònim de «Dimoni».

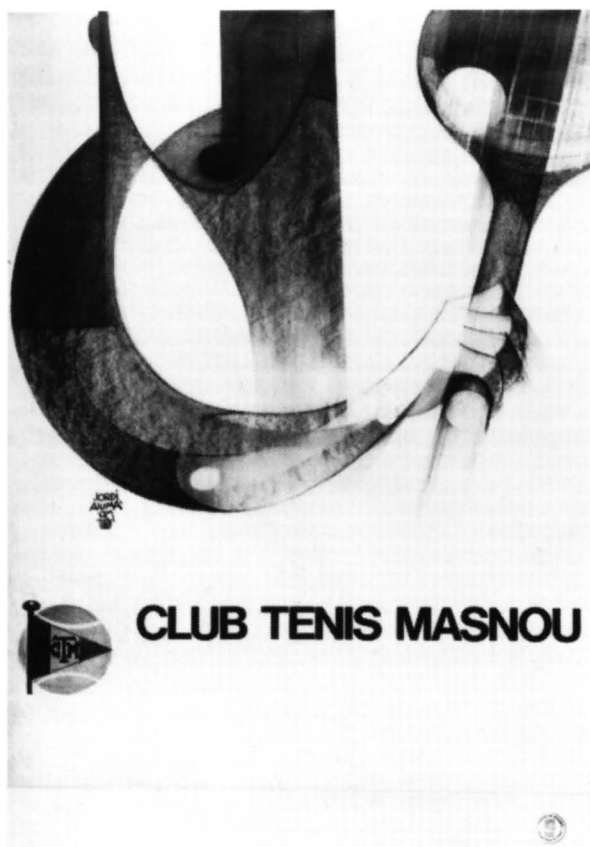

Foto 6. J. Alomà. *Club Tennis Masnou*
1971. 73,5 x 51 cm

o Trias. Tots ells de marcada personalitat i amb un estil inconfusible.

Per això Daniel Giralt-Miracle quan s'hi referix fa al·lusió a les taques mironianes, als radis en lluna creixent de la Montserrat Guadiol o al món màgic de Tharrats. Aquestes descripcions fan referència a què cada artista va trobar una forma especial per explicar la seva visió de la «Volta».

Amb els cartells de la Volta també hi observem un fet sociològicament important, la tímida implantació de les inscripcions en llengua catalana a partir de la 43a edició. Inicialment s'introduí el mot «Volta» —entre cometes l'any 1963—, més endavant, a partir de 1975, s'utilitzà el dígraf «ny» del mot Catalunya. A partir de l'edició número 57, del setembre de 1977,

les inscripcions ja són totalment en català.

Finalment, hi ha un fet significatiu d'un altre ordre, que és la paulatina implantació del patrocini esportiu. Efectivament si cap als anys 70 aquesta pràctica apareix tímidament, l'abundor dels logos de les entitats i de les empreses patrocinadores fan palesa aquesta realitat. Amb els logos i les marques també s'observen els canvis d'imatge que han sofert les entitats i els patrocinadors. A propòsit d'això Enric Satué (1992) remarca que a les administracions els calgué plasmar una imatge urgent, dissenyada a partir de zero com a instrument bàsic d'identitat.

Aquesta ha estat també l'aportació de la «Volta» al món del cartellisme.

Foto 7. J. Miró. *Centenari del Centre Excursionista de Catalunya 1876-1976*.
1976. 69 x 52,5 cm

c) L'actualitat: 1980...

Aquesta darrera etapa s'inicia al voltant de la creació de la Direcció General de l'Esport (1980) i els traspassos de competències en matèria d'esport.

Calia una nova imatge gràfica que s'adigués a la modernitat de l'època. Aparegueren els renovadors del cartellisme. Els grafistes fan cartells. El cartellisme gràfic ha reemplaçat el cartellisme pictòric.

És una etapa de producció prolífica tant de difusió d'obres de la pròpia Direcció General com d'actes que compten amb el seu suport. En són exemples el «I Campionat iberoamericà d'atletisme», el «Mundialet de futbol», les convocatòries de les «Estades esportives», les «Curses d'esquí

en edat escolar», o les diferents edicions de la «Biennial Internacional d'Esportistes en l'Art».

Els cartells de la Copa del món de futbol de 1982 celebrada a Espanya

La col·lecció dels cartells de la Copa del món de futbol consta de 14 peces, corresponents a les 14 ciutats seu dels partits, obra d'artistes internacionals, més el cartell anunciador de l'esdeveniment. Aquest darrer és obra de Joan Miró. A títol il·lustratiu esmentarem els artistes espanyols de renom que dedicaren la seva obra a una ciutat seu. Eduardo Arroyo que executà el cartell de Madrid, Eduardo Chillida el de Bilbao i el propi Antoni Tàpies que féu el dedicat a Barcelona. La col·lecció fou editada per la Societat de pro-

Foto 8. A. Tàpies. 75 Volta Ciclista a Catalunya.
1986. 63 x 40 cm

Foto 9. E. Satué. Jocs de la XXVa Olimpíada Barcelona 92
(cartella olímpic oficial) 70 x 50 cm

duction des affiches Maeght de Paris i impresa el 1981 per Litografies artístiques de Barcelona. Enric Satué (1991) assenyala que hi ha una sèrie de circumstàncies que coincideixen a fer que a finals del s. XX hi hagi un renaixement espectacular del cartell. Entre aquestes causes assenyala el creixement de la informàtica, les sofisticades tècniques audiovisuals, les reproduccions fotomecàniques industrials i la capacitat perceptiva del ciutadà.

Els cartells actuals són considerats productes estètics i es troben a mig camí entre el que es considera comercial i el que és artístic, a més tenen la virtut, sempre segons Enric Satué (1991), de ma-

nifestar l'estil i la personalitat del seu autor.

Bona mostra d'això n'és l'obra dels grans creadors universals que han treballat en el camp de l'esport i han conreat el cartellisme.

Joan Miró i Antoni Tàpies

Joan Miró realitzà el cartell del 75è aniversari del Futbol Club Barcelona (1974), el de la Volta ciclista a Catalunya de 1980 i el del Centenari del Centre Excursionista de Catalunya (1976) (foto 7) i el cartell anunciador de la Copa del món de futbol de 1982. Bé que els tres primers cartells pertanyen a l'etapa anterior s'ha preferit incloure'ls en aquest últim apartat en què s'esmenten, de forma mo-

nogràfica, els artistes contemporanis.

Antoni Tàpies realitzà el cartell de Barcelona, una de les seues de la Copa del món de futbol de 1982, el commemoratiu de la 75a edició de la Volta ciclista a Catalunya, el 1986 (foto 8) i un dels cartells olímpics oficials dels Jocs de Barcelona.

Els cartells dels Jocs Olímpics de Barcelona

Els Jocs Olímpics de Barcelona són també una mostra del que els artistes plàstics cèlebres aportaren a l'esdeveniment, tant els cartells olímpics oficials com les mascotes i els cartells de dissenyadors estigueren confiats als artistes més significatius dels països,

que s'adheriren als Jocs amb els seus originals. En aquesta ocasió també es van convocar concursos per elegir el logotip i la mascota, en van resultar guanyadors Josep Maria Trias i Xavier Mariscal, respectivament.

L'esperit dels Jocs i el seu missatge de pau va ser expressat també per Arroyo amb el rostre d'un atleta, Clavé amb una imatge alfabètica de la seva ciutat... Llimós amb una evocació de les anelles olímpiques, Pérez Villalba amb la figura d'un atleta i Saura amb el dinamisme propi d'un joc de participació (Giralt-Miracle, 1992a).

Quan el COOB'92 va haver d'escollir un estil, un missatge, una estètica i els mitjans que calia em-

prar per realitzar els cartells destinats a promocionar els diferents esports, va triar una opció ben contemporània, basada en els procediments fotogràfics més avançats i els mitjans més moderns de tractament de la imatge per ordinador (Giralt-Miracle, 1992b).

Una altra sèrie de cartells dels Jocs va comptar amb el concurs de diversos dissenyadors gràfics que utilitzaren un repertori gràfic variat per a representar i difondre els Jocs de Barcelona. El guanyador va ser Enric Satué amb un cartell que representa, segons Daniel Giralt-Miracle (1992a) una al·legoria: els braços alçats, metàfora de la victòria i de les torres de la Sagrada Família, monument emblemàtic de Barcelona (foto 9).

Conclusió

Si s'observa la col·lecció de la Biblioteca de l'Esport amb perspectiva històrica es veu que, malgrat les llacunes existents, hi ha una aportació important dels artistes al cartellisme esportiu.

Per això faig meua l'afirmació d'Enric Satué (1985) quan es refereix al regust nostàlgic de les imatges i diu que tot el que forma part de la història, per més marginal i anecdòtic que sembli a primera vista, pot ajudar a desvetllar uns sentiments favorables generals, més enllà dels més objectius i profunds, reservats a estudiosos i especialistes.

Una vegada més es posa de manifest la tradició olímpica que agermana l'art amb l'esport.

Bibliografia

- ALCOBERRO, A. (1985, maig, 29). Cartells artístics. *Avui*. Supl. p. 86.
- AZNAR, S. (1991). Carteles y cartelistas. *Espacio, tiempo y forma, VII*, Espacio, tiempo y forma, 1991, pp. 409-423.
- BARJAU, S. (1985). Fritz Lewy: un cartelista alemán a Catalunya 1933-1938. *Serra d'or*, 432, pp. 74-75.
- BARJAU, S. (1996). El cartellisme a Catalunya. *Serra d'or*, 438, pp. 32-34.
- Catalunya en 1000 cartells*, (1994). Barcelona: Postermil.
- CIRICI, A. (1981). Reflexió sobre el cartellisme. *Serra d'or*, 259, pp. 247-255.
- DOMÈNECH, A. (1992). L'esport i el cartell 1932-1991. Dins *Art i esport a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, (pp. 50-55).
- ¿Dónde están los cartelistas de antaño? (1949, juliol, 9). *Destino*.
- GIRALT-MIRACLE, D. (1992a). Els cartells olímpics 1992. Dins *Art i esport a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, (pp. 56-57).
- GIRALT-MIRACLE, D. (1992b, febrero, 12). El cartel como imagen viva del deporte. *El Periódico*. Supl. p. 1.
- KERY, P. F. (1986). *Art deco graphics*. London: Thames and Hudson.
- MIRALLES, F. (1987). Sobre el cartellisme català. *Barcelona*, 3, pp. 59-65.
- MOURON, H. (1985). *A. M. Cassandre: affiches, arts graphiques, théâtre*. Gêveve: Skira.
- PUIG, A. (1992). *Jordi Alomà 1942-1952: cincanta anys de pintura*. Barcelona: Maig.
- SATUÉ, E. (1985). *El llibre dels anuncis, I*, Barcelona: Alta Fulla.
- SATUÉ, E. (1992). El cartell entre l'art i la utilitat pública. Dins *Europa gràfica: 60 anys de cartells cap a la integració europea*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, (pp. 19-24).
- RENAU, J. (1976). *Función social del cartel*. València: Fernando Torres, 1976.